

Warmte en Conflict in de Broer-Zusrelatie
en Internaliserend Probleemgedrag bij Adolescenten

Masterthesis

Universiteit Utrecht

Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen

Masterprogramma Orthopedagogiek

Student: Iris Wouters

Studentnummer: 3828042

Begeleidster: Kirsten Buist

Datum: 12-06-2015

Doel Het doel van de huidige studie was het onderzoeken van het verband tussen de broer-zusrelatie en internaliserend probleemgedrag bij adolescenten. Binnen de broer-zusrelatie werd gekeken naar warmte en conflict. Daarnaast werd gekeken of dit verband hetzelfde was voor homogene en heterogene broer/zus-paren. **Method** Tijdens dit crosssectionele onderzoek vulden 891 brugklassers vragenlijsten in over zichzelf en eventueel over de relatie met hun broer of zus. In dit onderzoek werd er gebruik gemaakt van de vragenlijsten SRQ en YSR. **Resultaten** De resultaten toonden aan dat internaliserend probleemgedrag significant negatief correleerde met warmte in de broer-zusrelatie en significant positief met conflict. Hoewel homogene paren meer warmte vertoonden dan heterogene paren, werd het verband tussen internaliserend probleemgedrag en warmte en conflict niet gemodereerd door seksecombinatie. **Conclusie** Er is een verband tussen de kwaliteit van broer-zusrelaties en internaliserend probleemgedrag. Adolescenten die meer warmte en minder conflicten in de broer-zusrelatie rapporteerden vertonen minder internaliserende problemen. Dit verband is hetzelfde bij homogene en heterogene broer/zusparen. Deze resultaten tonen aan dat de broer-zusrelatie meer aandacht nodig blijft hebben in de toekomst. Naast de conclusie zullen ook aanbevelingen voor vervolgonderzoek en implicaties besproken worden.

Keywords: broer-zusrelatie, internaliserende problemen, sekse combinatie, adolescenten

Aim The aim of the present study was to examine the link between the sibling relationship and internalizing problem behaviour in adolescents. Within the sibling relationship we investigated the concepts warmth and conflict. We tested whether gender combination moderated the link between sibling relationship quality and internalizing problems. **Method** In this cross-sectional study 891 adolescents filled in questionnaires sibling relationship quality (assessed with the SRQ) and their own internalizing problems (measured with the YSR). We looked at the questionnaires SRQ and YSR. **Results** Results showed that more sibling warmth and less conflicts were significantly associated with less internalizing problems. Although homogeneous pairs showed more warmth than heterogeneous couples, the link was not moderated by gender combination. **Conclusion** There is a link between the quality of sibling relationship and internalizing problem behaviour. Adolescents who reported more warmth and less conflict showed less internalizing problems. This link is not moderated by gender combination. This results showed that sibling relationships warrants more attention in future research. Beside the conclusions of the current study, also recommendations for future research and implications are discussed.

Keywords: sibling relationship, internalizing problems, gender combination, adolescents

Warmte en Conflict in de Broer-Zusrelatie en Internaliserend Probleemgedrag bij Adolescenten

De broer-zusrelatie is een unieke relatie, aangezien het één van de meest langdurende relaties is die er bestaat, beginnend bij de geboorte en eindigend met de dood (Buist et al., 2014; Noller, 2005). De relatie tussen broers en zussen is een belangrijk subsysteem binnen de gezinscontext. Vanuit de gezinsysteemtheorie wordt het gezin namelijk gezien als een sociaal systeem bestaande uit verschillende subsystemen van relaties: ouder-kindrelaties, huwelijksrelatie en broer-zusrelaties (Minuchin, 1988; Sameroff, 1983). Er is vooral veel onderzoek gedaan naar ouder-kindrelaties, de relatie tussen beide ouders en het verband tussen deze relaties en de ontwikkeling van kinderen en adolescenten (Yeh & Lempers, 2004). Naar de relatie tussen broers en zussen is relatief minder onderzoek gedaan, hoewel deze relatie minstens zo belangrijk is (Lindhout et al., 2003; Yeh & Lempers, 2004). Een sterke band tussen broers en zussen kan bijdragen aan een goede, gezonde (sociale) ontwikkeling (Bowlby, 1988; Rönnlund & Karlsson, 2006).

Naast dat het één van de meest langdurende relaties is, is een broer-zusrelatie ook een relatie waarbij zowel warmte als conflict tegelijkertijd en naast elkaar kunnen bestaan (Buist et al., 2014). Met warmte worden positieve aspecten van de relatie bedoeld, zoals intimiteit en steun (Sanders, 2004). Daartegenover worden met het begrip conflict negatieve aspecten bedoeld, zoals ruzie, agressie en vijandigheid. Dat warmte en conflict in verband staan met het psychosociale functioneren wordt door meerdere onderzoeken bevestigd (Buist, Deković, & Prinzie, 2013; Buist et al., 2014; Dunn, 2005; Sherman, Lansford, & Volling, 2006). Uit deze onderzoeken blijkt dat een hoge mate van warmte en een lage mate van conflict zijn gerelateerd aan minder probleemgedrag. Ook lijkt een positieve broer-zusrelatie een bron van steun te zijn bij het meemaken van een stressvolle gebeurtenis (Gass, Jenkins, & Dun, 2007). Deze verbanden kunnen worden verklaard door processen die zich afspelen in het reguleren van emoties (Guttmann-Steinmetz & Crowel, 2006). Een positieve band met broers of zussen bevordert het reguleren van emoties, waardoor het risico op het ontwikkelen van angst, depressie en agressiviteit vermindert.

De kwaliteit van de broer-zusrelaties is in de meeste gevallen niet stabiel gedurende het leven (Steinberg & Morris, 2001; Yeh & Lempers, 2004). Wanneer kinderen in de adolescentie komen worden de relaties met hun broer of zus meer gelijkwaardig, aangezien zij meer gelijk worden in competentie en ontwikkeling. Eerder onderzoek toonde aan dat adolescenten, in vergelijking met jongere kinderen, een mindere mate van interactie, minder intimiteit en minder affectie hadden met hun broer of zus (Buhrmester & Furman, 1990). Er

zijn echter ook minder conflicten tussen broers en zussen, wat verklaard kan worden doordat jongeren op oudere leeftijd minder thuis zijn waardoor de kans op conflict kleiner wordt (Sherman et al., 2006). Dit alles hoeft echter niet te betekenen dat broers en zussen minder belangrijk worden in de adolescentie. Dit blijkt uit onderzoek waarbij adolescenten aangaven dat hun broers en zussen als een belangrijkere bron van steun dienden dan hun beste vrienden (Lempers & Clark-Lempers, 1992; Steinberg & Morris, 2001). Hoewel sommige resultaten verouderd zijn, lijkt het toch goed om de broer-zusrelatie in de adolescentie nader te onderzoeken. Meer inzicht in deze processen kan helpen gedragsproblemen te voorkomen en eventueel systeeminterventies helpen op te zetten (Stocker, Burwell, & Briggs, 2002).

Het voorkomen van gedragsproblemen is van belang, aangezien met name het internaliserende probleemgedrag tijdens de adolescentie lijkt toe te nemen. Met internaliserend probleemgedrag wordt angstig en depressief gedrag bedoeld (Achenbach, 1991; Verhulst, Ende, & Koot, 1997). Voor jongeren is de adolescentie een uitdagende en stressvolle periode in de ontwikkeling (Rönnlund & Karlsson, 2006). Deze stress kan de gevoeligheid voor internaliserende problemen vergroten. Dit houdt in dat kinderen vanaf de adolescentie meer kans hebben om symptomen van angst en depressie te vertonen (Colonnesi et al., 2011). Dit geldt vooral voor meisjes, zij laten tijdens de adolescentie meer internaliserend probleemgedrag zien dan jongens (Colonnesi et al., 2011; Kofler et al., 2011; Rönnlund & Karlsson, 2006). Vanwege de toenemende kans op angst- en depressiesymptomen zal het huidige onderzoek zich daarom op het internaliserende probleemgedrag richten.

Hoewel bekend is dat meisjes meer internaliserend probleemgedrag vertonen, is er nog weinig duidelijkheid over of er ook verschillen zijn in warmte en conflict tussen de verschillende seksecombinaties (Cole & Kerns, 2001; Slomkowski, Rende, Conger, Simons, & Conger, 2001). De verschillende seksecombinaties kunnen verdeeld worden in heterogene en homogene broer-zusparen. Een heterogene relatie is de relatie tussen een broer en een zus, dus verschillende sekse, terwijl met een homogene relatie de relatie wordt bedoeld tussen twee broers of twee zussen, dus twee dezelfde sekse. In de huidige studie zal daarnaast ook aandacht worden besteed aan seksecombinaties als moderator voor het verband tussen broer-zusrelaties en internaliserend probleemgedrag. Uit de meta-analyse van Buist en collega's (2013) bleek dat in onderzoeken bestaande uit relatief meer broer-broerparen er een sterk verband was tussen differentiële behandeling, het verschillend behandeld worden door ouders ten opzichte van je broer of zus (Lindhout et al., 2003), en internaliserend probleemgedrag. Hoewel dit voor de concepten warmte en conflict binnen de broer-zusrelatie niet leek te

gelden, zal er in het huidige onderzoek op een andere manier onderzocht worden of het verband tussen enerzijds warmte en conflict en anderzijds internaliserend probleemgedrag wordt gemodereerd door seksecombinatie. Hierbij zal namelijk binnen één databestand naar de resultaten van de broer-zusparen worden gekeken in plaats van naar de hoeveelheid paren in de steekproeven van verschillende onderzoeken.

Aangezien broer-zusrelaties erg belangrijk blijken te zijn voor de ontwikkeling van adolescenten is het belangrijk dat er meer en verder onderzoek naar gedaan blijft worden. Meer onderzoek is wenselijk om tot betere interventies te komen, die zich dan wellicht op het complete gezin kunnen richten in plaats van alleen op de cliënt en/of de ouders (Stocker et al., 2002). De vraagstelling van het huidige onderzoek die voortvloeit uit de probleemstelling luidt daarom: ‘Is er een verband tussen warmte en conflict in broer-zusrelaties en internaliserend probleemgedrag bij adolescenten en zijn hierin verschillen wat betreft seksecombinaties?’. Bij deze vraagstelling behoren vier onderzoeksvragen: (1) Is er een verband tussen de mate van warmte in broer-zusrelaties en internaliserend probleemgedrag? (2) Is er een verband tussen de mate van conflict in broer-zusrelaties en internaliserend probleemgedrag? (3) Zijn er verschillen tussen homogene en heterogene broer/zusparen in de kwaliteit van broer-zusrelaties en internaliserend probleemgedrag? (4) Zijn er verschillen tussen homogene en heterogene broer/zusparen in het verband tussen de kwaliteit van broer-zusrelaties en internaliserend probleemgedrag?

Naar aanleiding van de bestaande literatuur wordt verwacht dat hoe hoger de mate van warmte is, hoe minder er sprake is van internaliserend probleemgedrag. Daarnaast zal een hoge mate van conflict tussen broers en zussen de kans vergroten op meer internaliserend probleemgedrag. Bij homogene relaties wordt er meer warmte en minder conflicten verwacht. Aangezien er weinig bestaand onderzoek is over seksecombinatie zijn er geen gerichte verwachtingen voor de resultaten van de vierde onderzoeksvraag.

Methode

Steekproef, procedure en design

Er zal gebruik worden gemaakt van data die verkregen zijn in eerder onderzoek. Dit databestand is ontstaan aan de hand van het werven van brugklassers op verschillende middelbare scholen. Het betreft vijf verschillende scholen, verspreid over midden- en zuid-Nederland. De niveaus van deze scholen varieerde van VMBO-T tot VWO. Nadat de passieve toestemming van ouders was verkregen, hebben de brugklassers de vragenlijst tijdens mentoruren onder begeleiding van studenten ingevuld. De brugklassers kregen na het invullen van de vragenlijst, dezelfde vragenlijst mee naar huis voor hun broer of zus met een minimale

leeftijd van 11 jaar. In totaal werden vragenlijsten ingevuld door 891 brugklassers, waarvan er 819 brugklassers rapporteerden over de relatie met hun broer of zus. Aangezien er een aantal brugklassers hun eigen geslacht of dat van de broer/zus niet bekend maakten, is er in het onderzoek gebruik gemaakt van 370 homogene paren (47,3%) en 412 heterogene paren (52,7%). De gemiddelde leeftijd van de brugklasser was 12,48 jaar, $SD = 0,58$ jaar.

Aangezien er op één meetmoment de vragenlijst is afgenomen is er sprake van cross-sectioneel onderzoek. De ingevulde vragenlijst bestond uit meerdere vragenlijsten waarin naar een aantal verschillende onderwerpen werd gevraagd, waaronder de kwaliteit van broer/zusrelaties en probleemgedrag.

Meetinstrumenten

Kwaliteit broer/zusrelatie – Warmte en conflict. Om de kwaliteit van broer-zusrelaties te meten is er gebruikt gemaakt van de Sibling Relationship Questionnaire (SRQ) waarbij in dit onderzoek wordt ingezoomd op de concepten warmte en conflict (SRQ; Buhrmester & Furman, 1990). De schalen Warmte en Conflict bestaan uit respectievelijk 21 en 9 items en bij beide concepten wordt gebruik gemaakt van vijf antwoordcategorieën (1 = *nauwelijks* en 5 = *extreem veel*). Een voorbeelditem van schaal Warmte is: “Hoe vaak gaan jij en deze broer/zus ergens samen heen of doen jullie dingen samen?”, en van schaal Conflict is: “Hoe vaak zijn jij en deze broer/zus gemeen tegen elkaar?”. Op basis van het totale aantal items is per schaal een gemiddelde berekend, die de score op respectievelijk de schaal Warmte en schaal Conflict aangaf. De SRQ is niet door de COTAN beoordeeld. Berekend aan de hand van Cronbach's α is de betrouwbaarheid van de schaal Warmte in de huidige steekproef .94 en van de schaal Conflict .87. Het meetniveau van de schaal is interval.

Internaliserend probleemgedrag Het probleemgedrag van de brugklassers en hun broer of zus werd gemeten met de Youth Self Report (YSR) (YSR; Achenbach, 1991; Verhulst, Ende, & Koot, 1997). In dit onderzoek zal er gekeken worden naar de schaal Angstig/depressief, oftewel naar het internaliserende probleemgedrag. Deze schaal bestaat uit 14 items met drie antwoordcategorieën (0 = *helemaal niet van toepassing* en 2 = *duidelijk of vaak van toepassing*). Op basis van de 14 items is een gemiddelde berekend die de score op de Schaal Angstig/depressief aangaf. Het meetniveau van de items is hierbij ordinaal, terwijl het meetniveau van de schaal interval is. De COTAN heeft in 1999 de YSR vrij goed beoordeeld. De betrouwbaarheid is beoordeeld als goed en de begripsvaliditeit en de criteriumvaliditeit als voldoende (Evers, Van Vliet-Mulder, & Groot, 2006). Berekend aan de hand van Cronbach's α is de betrouwbaarheid van de schaal angstig/depressief in deze steekproef .85.

Statistische analyses

Voor de deelvragen 1, 2 en 4 wordt een regressie-analyse gebruikt om de correlatie tussen enerzijds de schalen op de SRQ en anderzijds de schaal van de YSR te berekenen. Voor deelvraag 3 wordt een ANOVA gebruikt om de groepen met elkaar te vergelijken op basis van de gemiddelde scores op de schalen Warmte en Conflict en van de SRQ en de schaal Angstig/depressief van de YSR.

Resultaten

De gegevens van de factoren warmte en conflict (afkomstig uit de SRQ) en internaliserend probleemgedrag (afkomstig uit de YSR), ingevuld door de deelnemende brugklassers, staan beschreven in Tabel 1.

Tabel 1

Beschrijvende Statistiek

	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>
Warmte	819	3.13	0.68	1.05	5.00
Conflict	819	2.72	0.78	1.00	4.78
Internaliserend	891	1.34	0.32	1.00	3.00

Onderzoeksvraag 1 en 2: verband broer-zusrelatie en internaliserend probleemgedrag

Om te onderzoeken of er een verband is tussen de kwaliteit van de broer-zusrelatie en internaliserend probleemgedrag bij adolescenten is er gebruik gemaakt van een Multipele Regressie. Bij deze analyse zijn de factoren warmte en conflict de onafhankelijke variabelen en internaliserend probleemgedrag de afhankelijke variabele. Voorafgaand aan de analyse zijn de assumpties voor normaliteit, lineairiteit, homoscedasticiteit en multicollineariteit getest en deze bleken ongeschonden.

Het verband tussen de kwaliteit van de broer-zusrelatie en internaliserend probleemgedrag bleek statistisch significant, $F(2, 816) = 15,04, p < .001$. Zie Tabel 2 voor de resultaten van de analyse.

Tabel 2

Multiple Regressie voor Warmte en Conflict op Internaliserend Probleemgedrag

Kwaliteit van de broer-zusrelatie	Internaliserend probleemgedrag				R ²	F
	B	SE B	β			
					.03	15.04**
Warmte	-.04	.02	-.09*			
Conflict	.06	.02	.14**			

Noot. N = 819

* $p < .05$, ** $p < .001$

Beide factoren, warmte en conflict, zijn significant verklarende factoren van internaliserend probleemgedrag. De relatie tussen warmte en internaliserend probleemgedrag is negatief, wat inhoudt dat een hogere mate van warmte in de broer-zusrelatie kan zorgen voor minder internaliserend probleemgedrag. De relatie tussen conflict en internaliserend probleemgedrag is positief. Dat betekent dat hoe meer conflict er is in de broer-zusrelatie, hoe meer internaliserend probleemgedrag.

Onderzoeksvraag 3: Verschillen tussen seksecombinaties in broer-zusrelaties en internaliserend probleemgedrag.

Daarnaast wordt er onderzocht of er verschillen zijn tussen seksecombinaties (homogeen/heterogeen) wat betreft de kwaliteit van broer-zusrelaties en internaliserend probleemgedrag. Hiervoor wordt er gebruik gemaakt van een MANOVA. Hierbij zijn de factoren warmte, conflict en internaliserend probleemgedrag de afhankelijke variabelen en is seksecombinatie de onafhankelijke variabele, zie Tabel 3. De Levene's test is niet significant gebleken voor alle drie de variabelen en dus is de aanname van homogeniteit ongeschonden. Ook de overige aannames zijn ongeschonden. Uit de resultaten van de MANOVA blijkt dat er alleen een significant verschil wordt gevonden tussen homogene en heterogene broer-zusparen op de variabele warmte $F(1, 780) = 17,90, p < .001$, waarbij de groep homogene paren ($M=3.23, SD=0.69$) hoger scoort op warmte dan de groep heterogene paren ($M=3.03, SD=0.67$). De variabelen conflict en internaliserend probleemgedrag verschillen niet significant voor homogene en heterogene broer-zusparen.

Tabel 3

Gemiddelden, Standaarddeviaties en ANOVA voor Warmte, Conflict en Internaliserend Probleemgedrag in de Broer-zusrelatie

	Homogeen ($N = 370$)	Heterogeen ($N = 412$)	ANOVA
	$M (SD)$	$M (SD)$	F
Warmte	3.23 (0.69)	3.03 (0.67)	17.90**
Conflict	2.75 (0.78)	2.70 (0.78)	.92
Internaliserend probleemgedrag	1.35 (0.31)	1.34 (0.32)	.34

** $p < .001$

Onderzoeksvraag 4: Verschillen tussen seksecombinaties in samenhang broer-zusrelatie en internaliserend probleemgedrag

Ten slotte wordt er onderzocht of het verband tussen de broer-zusrelatie en internaliserend probleemgedrag verschilt tussen homogene en heterogene broer-zusparen. Dit wordt gedaan aan de hand van een hiërarchische regressieanalyse. Bij deze analyse worden de onafhankelijke variabelen in verschillende stappen aan het model toegevoegd. Bij stap 1 is de dummyvariabele seksecombinatie toegevoegd. Vervolgens zijn in stap 2 de variabelen warmte en conflict hieraan toegevoegd. Bij stap 3 zijn de interactievariabelen (seksecombinatie*warmte; seksecombinatie*conflict) toegevoegd om te onderzoeken of er sprake is van moderatie. Zie Tabel 4 voor de resultaten van de analyse. Hieruit blijkt dat de interactievariabelen geen significant effect hebben op internaliserend probleemgedrag. Dit houdt in dat het effect van warmte en conflict op internaliserend probleemgedrag niet verschilt voor homogene en heterogene broer-zusparen.

Tabel 4

Hiërarchische Regressieanalyse van Voorspellende Variabelen voor Internaliserend Probleemgedrag

Variabelen	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β	ΔR^2
Stap 1				.00
Seksecombinaties	-.02	.02	-.03	
Stap 2				.05
Warmte	-.05	.02	-.15*	
Conflict	.03	.02	.10	
Stap 3				.00
Seksecombinatie	.02	.02	.05	
*Warmte				
Seksecombinatie	.03	.02	.07	
*Conflict				

Noot. Seksecombinatie werd dummy-gecodeerd (0=homogeen; 1=heterogeen). $F(5,776) = 7.77$. $R^2 = .05$

* $p < .05$; ** $p < .001$

Discussie

Conclusie

De onderzoeksvraag van dit onderzoek luidde: ‘Is er een verband tussen warmte en conflict in broer-zusrelaties en internaliserend probleemgedrag bij adolescenten en zijn hierin verschillen wat betreft seksecombinaties?’. Deze onderzoeksvraag is verdeeld in vier deelvragen. Deelvraag 1 en 2 zijn samengenomen en aan de hand hiervan is er gekeken of er een verband is tussen enerzijds warmte en conflict en anderzijds internaliserend probleemgedrag. Verwacht werd dat er tussen beide een significant verband zal bestaan, waarbij er een positief verband zal zijn tussen conflict en internaliserend probleemgedrag en een negatief verband tussen warmte en internaliserend probleemgedrag. Deze verwachting werd bevestigd in het huidige onderzoek. Beide verbanden bleken significant te zijn, waarbij conflict positief en warmte negatief correleerde met internaliserend probleemgedrag. Dit komt overeen met eerder onderzoek (Buist et al., 2013; Buist et al., 2014; Dunn, 2005; Sherman et al., 2006). Het significante verband tussen de kwaliteit van broer-zusrelaties en

internaliserend probleemgedrag kan verklaard worden doordat een goede broer-zusrelatie onder andere zorgt voor meer zelfvertrouwen. Daarnaast zorgt het ervoor dat je je competentier voel op sociaal gebied. Zelfverzekerdheid is negatief gecorreleerd met depressieve gevoelens wat er toe leidt dat een positieve band met je broer of zus kan zorgen voor een positief zelfbeeld wat weer negatief geassocieerd wordt met gedragsproblemen (Sherman et al., 2006). Een slechte hechtingsrelatie met je broer of zus kan er toe leiden dat een kind zich niets waard voel, wat voor de ontwikkeling van angst en depressie kan zorgen (Bowlby, 1973). Een andere verklaring voor het verband kan gevonden worden in de attributiestijl (Stocker et al., 2002). Kinderen die opgroeien in een relatie vol conflicten kunnen een gevoel ontwikkelen van hopeloosheid en angst voor het feit dat de conflicten nooit zullen ophouden. Op deze manier wordt een negatieve attributiestijl ontwikkeld wat kan leiden tot depressieve klachten.

Met deelvraag 3 werd onderzocht of er verschillen zijn tussen homogene en heterogene paren in warmte, conflict en internaliserend probleemgedrag. Hierbij werd verwacht dat homogene paren meer warmte en minder conflict rapporteerden dan heterogene paren. Alleen voor warmte bleek dit het geval. Homogene paren laten meer warmte in de broer-zusrelatie zien dan heterogene paren. Er kwam geen verschil naar voren in conflict en internaliserend probleemgedrag. Dit kan mogelijk verklaard worden doordat in dit onderzoek de broer-broerrelaties en de zus-zusrelaties onder één noemer worden gebracht, namelijk homogene paren, terwijl er verschillen kunnen zijn tussen deze twee relaties. In eerder onderzoek werd namelijk gevonden dat er in broer-broerrelaties meer conflict wordt gerapporteerd dan in zus-zusrelaties (Cole & Kerns, 2001). Wanneer deze twee elkaar opheffen kan het dus ontstaan dat er geen verschillen zijn tussen homogene en heterogene paren wat betreft conflict. Dit zelfde effect kan zijn ontstaan bij internaliserend probleemgedrag. Uit onderzoek blijkt dat meisjes meer internaliserend probleemgedrag vertonen dan jongens (Colonnesi et al., 2011; Kofler et al., 2011; Rönnlund & Karlsson, 2006). Aangezien er in dit onderzoek geen onderscheid is gemaakt binnen homogene paren, kan een mogelijk verschil tussen homogene en heterogene paren uitblijven.

Ten slotte werd er met deelvraag 4 onderzocht of seksecombinatie het verband tussen de broer-zusrelatie en internaliserend probleemgedrag modereert. Dit bleek niet zo te zijn. Ook deze bevinding kan verklaard worden doordat broer-broerrelaties wellicht wel het verband zou kunnen modereren en zus-zusrelaties niet of andersom. Echter, deze relaties worden in het huidige onderzoek genoemd onder één noemer, waardoor zij elkaar wellicht opheffen en er geen verschil wordt gevonden tussen homogene en heterogene paren.

Al met al kan er geconcludeerd worden dat er een verband is tussen de kwaliteit van de broer-zusrelatie en internaliserend probleemgedrag. Hoe meer warmte en minder conflict in de broer-zusrelatie hoe kleiner de kans op het ontwikkelen van internaliserend probleemgedrag. Hoewel homogene paren meer warmte rapporteren dan heterogene paren, modereert seksecombinatie niet het verband tussen de broer-zusrelatie en internaliserend probleemgedrag.

Sterke punten en beperkingen

Een sterk punt van het huidige onderzoek is de ruime omvang van de steekproef. De vragenlijst werd ingevuld door 891 brugklassers, waarvan 819 ook een vragenlijst invulden over hun broer of zus en de relatie met hen. Deze omvang van de steekproef is op basis van de literatuur groot genoeg (Neuman, 2012). Op basis van de steekproef kunnen de resultaten als betrouwbaar worden gezien en kunnen ze gegeneraliseerd worden.

Een beperking is de mate van steekproeftrekking. De brugklassers zitten op scholen verspreid over Midden- en Zuid-Nederland. Hierdoor wordt er een groot deel van Nederland buiten het onderzoek gehouden, namelijk het noorden. Hoewel het schoolniveau van de brugklassers redelijk verdeeld is, komen de niveaus onder VMBO-T niet aan bod bij het invullen van deze vragenlijsten. Deze broer-zusparen worden dus niet meegenomen in het onderzoek. De resultaten van deze huidige studie kunnen waarschijnlijk dus niet gegeneraliseerd worden naar de gehele populatie adolescenten. Daarnaast wordt in het huidige onderzoek enkel gekeken naar de resultaten van de brugklasser die de relatie met zijn broer of zus beschrijft. De resultaten van deze broer of zus worden echter niet meegenomen in de resultaten. De steekproef van broers en zussen die de lijsten hebben ingevuld was in de huidige studie te klein om daar betrouwbaar onderzoek naar te kunnen doen.

Ten slotte is het soort onderzoek een beperking te noemen. In het huidige onderzoek is er gebruik gemaakt van cross-sectioneel design, waarbij zowel de kwaliteit van de broer-zusrelatie als het internaliserend probleemgedrag op één moment gemeten wordt. Hierdoor is het onderzoek correlatieel. Onduidelijk is dus wat de richting van het verband in werkelijkheid is. Hoewel er in dit onderzoek vanuit wordt gegaan dat een bepaalde mate van kwaliteit van de broer-zusrelatie kan leiden tot internaliserend probleemgedrag, kan dit verband ook andersom plaatsvinden. Het internaliserend probleemgedrag kan namelijk ook de kwaliteit van de broer-zusrelatie beïnvloeden. Als een kind bijvoorbeeld erg teruggetrokken is, kan dit ook leiden tot een mindere mate van warmte en een hogere mate van conflict tussen het kind en de broer of zus (Buist et al., 2013).

Aanbevelingen vervolgonderzoek

Naar aanleiding van de beperkingen van het huidige onderzoek zijn er een aantal aanbevelingen voor onderzoek in de toekomst. Het blijft belangrijk om in de toekomst meer onderzoek te doen naar broer-zusrelaties en internaliserend probleemgedrag. Ten eerste is het verstandig een longitudinaal onderzoek te doen, aangezien de concepten kwaliteit broer-zusrelaties en internaliserend probleemgedrag dan op meerdere meetmomenten vastgesteld kunnen worden. Hierdoor kan er een beter beeld ontstaan van de richting van het verband. Bovendien veranderen zowel kwaliteit van de broer-zusrelatie en internaliserend probleemgedrag tijdens de adolescentie (Colonnesi et al., 2011; Steinberg & Morris, 2001; Yeh & Lempers, 2004) en ook dit kan beter in beeld gebracht worden tijdens longitudinaal onderzoek. Daarbij is het handig om opnieuw aandacht te besteden aan de moderator seksecombinatie binnen de broer-zusrelatie. Belangrijk is om homogene paren uit te splitsen in broer-broerparen en zus-zusparen, om te onderzoeken of deze groepen verschillen qua effectgrootte en op deze manier wellicht wel als moderator functioneren.

Uit het huidige onderzoek blijkt dat warmte en conflict significante voorspellers zijn voor internaliserend probleemgedrag. Voor toekomstig onderzoek zou het interessant kunnen zijn om ook naar andere aspecten van de broer-zusrelatie te kijken, namelijk relatieve status/macht en differentiële behandeling, zodat er onderzocht kan worden of ook deze aspecten wellicht gerelateerd zouden zijn aan internaliserend probleemgedrag. Op deze manier kan er gesproken worden van de kwaliteit van de broer-zusrelatie in het algemeen.

Ten slotte, om een nog completer beeld te krijgen van de broer-zusrelatie, kan er in toekomstig onderzoek ook gebruik gemaakt worden van de broer of zus, over hoe zij de broer-zusrelatie beoordelen. Dit kan door de vragenlijsten die zij invullen, maar ook zouden andere informanten, bijvoorbeeld ouders, vragenlijsten kunnen invullen. Eventueel kunnen er ook observaties worden gedaan, om de interactie tussen de broers en zussen te beoordelen.

Implicaties

Een goede broer-zusrelatie draagt bij aan een goede, gezonde (sociale) ontwikkeling (Bowlby, 1988; Rönnlund & Karlsson, 2006). Adolescenten met een warme band en weinig conflicten met hun broer of zus hebben een kleinere kans op het ontwikkelen van internaliserend probleemgedrag. Aangezien internaliserend probleemgedrag zich vooral in de adolescentie ontwikkelt (Colonnesi et al., 2011; Rönnlund & Karlsson, 2006), is het belangrijk problemen in de broer-zusrelatie vroegtijdig te signaleren en aan te pakken. (Systeem)interventies kunnen opgezet worden om problemen of conflicten in de

gezinssituatie, of enkel tussen broers en zussen, te voorkomen of te verminderen (Bowes, Wolke, Joinson, Lereya, & Lewis, 2014; Stocker et al., 2002).

Literatuur

- Achenbach, T. M. (1991). *Manual for the Youth Self-Report and 1991 Profile*. Burlington: University of Vermont, Department of Psychiatry.
- Bowes, J., Wolke, D., Joinson, C., Lereya, S. T., Lewis, G. (2014). Sibling bullying and risk of depression, anxiety, and self-harm: A prospective cohort study. *Pediatrics*, *134*, 1032-1039. doi:10.1542/peds.2014-0832
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol. 2. Separation: Anxiety and anger*. New York: Basic Books
- Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. New York: Basic Books
- Buhrmester, D., & Furman, W. (1990). Perceptions of sibling relationships during middle childhood and adolescence. *Child Development*, *61*, 1387-1398. doi:10.2307/1130750
- Buist, K. L., Deković, M., & Prinzie, P. (2013). Sibling relationship quality and psychopathology of children and adolescents: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, *33*, 97-106. doi:10.1016/j.cpr.2012.10.007
- Buist, K. L., Paalman, C. H., Branje, S. J. T., Deković, M., Reitz, E., Verhoeven, M., ... Hale, W. W. (2014). Longitudinal effects of sibling relationship quality on adolescent problem behavior: A cross-ethnic comparison. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, *20*, 266-275. doi:10.1037/a0033675
- Cole, A., & Kerns, K. A. (2001). Perceptions of sibling qualities and activities of early adolescents. *Journal of Early Adolescence*, *21*, 204-227. doi:10.1177/0272431601021002004
- Colonesi, C., Draijer, E. M., Stams, G. J. J. M., Van der Bruggen, C. O., Bogels, S. M., Noom, M. J. (2011). The relation between insecure attachment and child anxiety: A meta-analytic review. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, *40*, 630-645. doi:10.1080/15374416.2011.581623
- Dunn, J. (2005). Commentary: Siblings in their family. *Journal of Family Psychology*, *19*, 754-759. doi:10.1037/0893-3200.19.4.654
- Evers, A., Vliet-Mulder, J. C. van, & Groot, C. J. (2006). *Documentatie van tests en testresearch in Nederland, aanvulling 2006/02 (COTAN)*. Amsterdam: Boom test uitgevers.
- Gass, K., Jenkins, J., & Dun, J. (2007). Are sibling relationships protective? A longitudinal study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *48*, 167-175. doi:10.1111/j.1469-7610.2006.01699.x

- Guttman-Steinmetz, S., & Crowell, J. A. (2006). Attachment and externalizing disorders: A developmental psychopathology perspective. *American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 45*, 440-451. doi:10.1097/01.chi.0000196422.42599.63
- Kofler, M. J., McCart, M. R., Zajec, K., Ruggiero, K. J., Saunders, B. E., & Kilpatrick, D. G. (2011). Depression and delinquency covariation in an accelerated longitudinal sample of adolescents. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 79*, 458-469. doi:10.1037/a0024108
- Lempers, J. D., & Clark-Lempers, D. S. (1992). Young, middle, and late adolescents' comparisons of the functional importance of five significant relationships. *Journal of Youth and Adolescence, 21*, 53-96. doi:10.1007/BF01536983
- Lindhout, I. E., Boer, F., Markus, M. T., Hoogendijk, T. H. G., Maingay, R., & Borst, S. R. (2003). Sibling relationships of anxiety disordered children – A research note. *Anxiety Disorders, 17*, 593-601. doi:10.1016/S0887-6185(02)00230-X
- Minuchin, P. (1988). Relationships within the family: A systems perspective on development. In R. A. Hinde & J. Stevenson-Hinde (Eds.), *Relationships within family: Mutual influences* (pp. 7–26). Oxford: Clarendon
- Neuman, W. L. (2012). *Understanding Research*. Boston: Pearson Education
- Noller, P. (2005). Sibling relationships in adolescence: Learning and growing together. *Personal Relationships, 12*, 1–22. doi:10.1111/j.1350-4126.2005.00099.x
- Rönnlund, M., & Karlsson, E. (2006). The relation between dimensions of attachment and internalizing or externalizing problems during adolescence. *The Journal of Genetic Psychology: Research and Theory on Human Development, 167*, 47-63. doi:10.3200/GNTP.167.1.47-63
- Sameroff, A. J. (1983). Developmental systems: Contexts and evolution. In P. Mussen (Ed.), *Handbook of child psychology* (Vol. 1, pp. 237–294). New York: Wiley.
- Sanders, R. (2004). *Sibling relationships: Theory and issues for practice*. Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Sherman, A. M., Lansford, J. E., & Volling, B. L. (2006). Sibling relationships and best friendships in young adulthood: Warmth, conflict, and well-being. *Personal Relationships, 13*, 151–165. doi:10.1111/j.1475-6811.2006.00110.x
- Slomkowski, C., Rende, R., Conger, K. J., Simons, R. L., & Conger, R. D. (2001). Sisters, brothers, and delinquency: Evaluating social influence during early and middle adolescence. *Child Development, 72*, 271-283. doi:10.1111/1467-8624.00278
- Steinberg, L., & Morris, A. M. (2001). Adolescent development. *Annual Review of*

Psychology, 52, 83-110. Verkregen via: http://www.colorado.edu/ibs/jessor/psych7536-805/readings/steinberg_morris-2001_83-110.pdf

Stocker, C. M., Burwell, R. A., & Briggs, M. L. (2002). Sibling conflict in middle childhood predicts children's adjustment in early adolescence. *Journal of Family Psychology*, 16, 50-57. doi:10.1037/0893-3200.16.1.50

Verhulst, F. C., Van der Ende, J., & Koot, H. M. (1997). *Handleiding voor de Youth Self-Report (YSR)* [Manual for the Youth Self-Report (YSR)]. Rotterdam, Netherlands: Department of Child and Adolescent Psychiatry/Psychology, Erasmus University Medical Center – Sophia Children's Hospital.

Yeh, H. C., & Lempers, J. D. (2004). Perceived sibling relationship and adolescent development. *Journal of Youth and Adolescence*, 33, 133-147. doi:10.1023/B:JOYO.0000013425.86424.0f